

Archeologienota Waterland 2011

Gemeente WATERLAND

Inhoudsopgave

Archeologienota Waterland 2011	1
1 Inleiding: archeologie in Waterland.....	3
2 Waarom archeologiebeleid?	4
2.1 Wettelijk kader	4
2.2 Doel.....	4
2.3 Basis voor deze beleidsnota.....	4
3 Archeologie, ruimtelijke ordening en omgevingsvergunningen	5
3.1 Vroegtijdig rekening houden met archeologie.....	5
3.2 Archeologie in het bestemmingsplan	5
3.2.1 Beleidskaart en toelichting.....	5
3.3 Omgevingsvergunning.....	6
3.3.1 Welstands- en monumentencommissie	7
3.4 Erfgoedverordening.....	7
3.5 Slopen: omgevingsvergunning en bouwverordening.....	7
3.6 Beschermd archeologische monumenten.....	7
4 Financiële en organisatorische consequenties.....	9
4.1 Kwaliteitsborging.....	9
4.2 Archeologisch onderzoekstraject.....	9
4.2.1 Archeologisch vooronderzoek	9
4.2.2 Archeologisch vervolgonderzoek	10
4.2.3 Veiligstellen van archeologische vondsten	10
4.3 Rollen bij archeologisch onderzoek.....	12
4.3.1 Initiatiefnemer.....	12
4.3.2 Bevoegd gezag.....	12
4.3.3 Archeologisch onderzoeksbedrijf	12
4.4 Financiële consequenties	13
4.4.1 Bestuurslasten en projectkosten.....	13
4.4.2 Grondexploitatie.....	13
4.4.3 Excessieve kosten.....	13
5 Communicatie en draagvlak.....	15

1 Inleiding: archeologie in Waterland

Archeologisch erfgoed bestaat uit resten van menselijke activiteiten uit het verleden, die (veelal) ondergronds bewaard zijn gebleven. Dit kunnen resten van bouwwerken zijn, maar ook resten van gebruiksvoorwerpen, begravingen en agrarische activiteiten. Deze resten vertellen over de geschiedenis van Waterland, de mensen die er woonden en hun gebruiken en leefwijzen. Daarmee zijn deze resten een belangrijke bron van informatie.

Er is reeds veel onderzoek gedaan in de gemeente Waterland naar archeologische waarden, met name naar de veenterpen, maar veel vragen staan nog open. Deze vragen kunnen door toekomstige onderzoeken worden beantwoord.

Voorbeelden van inhoudelijke archeologische vraagstellingen betreffen bijvoorbeeld:

- de aard en omvang van historische bewoning in de gemeente, de factoren die de locatiekeuze hebben bepaald en de samenhang met landschappelijke ontwikkelingen,
- aard en historische ontwikkeling van de agrarische activiteiten,
- informatie over de materiële cultuur en de verschillen hierin tussen de diverse bevolkingsgroepen in het verleden en tussen het platteland en de omliggende steden,
- de ontwikkeling door de eeuwen heen van woonhuizen en boerderijen,
- de ophogingstructuur en de ruimtelijke ontwikkeling van de historische dorpskernen van Waterland,
- de opbouw van de ringdijk van de Waterland en de bijbehorende constructies,
- het ontstaan en de ontwikkeling van de werven op Marken,
- de plaats van molens en ontwikkeling van de ontwatering van het gebied.

Bij het beheer van het gemeentelijk bodemarchief wordt prioriteit gegeven aan de archeologische vindplaatsen die de gemeentelijke cultuurhistorische identiteit kunnen versterken, zoals de resten uit de middeleeuwse ontginningsperiode, de voor het veengebied karakteristieke historische linten en hun ontwikkelingsgeschiedenis, waterstaatkundige werken (dijken en molenplaatsen), bijzondere archeologische gebieden zoals het klooster Galilea Minor en de werven van Marken.

Leeswijzer

In deze nota wordt verwoord hoe behoud van archeologische waarden of het onderzoek daarnaar worden zeker gesteld. In hoofdstuk 2 wordt de reden voor het voeren van archeologisch beleid behandeld. In hoofdstuk 3 komt naar voren hoe archeologische belangen worden meegewogen in ruimtelijke ordeningsprocessen. Hoofdstuk 4 behandelt de financiële en organisatorische consequenties van het beleid en in hoofdstuk 5 wordt ingegaan op communicatie en draagvlak. Er behoort een aantal bijlagen bij deze nota, waarvan de bijlagen met de beleidskaart en de toelichting daarbij inzage geven in de concrete archeologische waarden en het archeologisch beleid voor concrete plaatsen binnen de gemeente Waterland.

2 **Waarom archeologiebeleid?**

2.1 ***Wettelijk kader***

Het Europese Verdrag inzake de bescherming van het archeologisch erfgoed, ook wel Conventie van Valletta genoemd of het Verdrag van Malta, is tot stand gekomen vanuit het besef dat als gevolg van de bodemversturende ingrepen het bodemarchief uitgeput kan raken en daarom een zorgvuldige omgang met het bodemarchief noodzakelijk is. Het bodemarchief, dat bestaat uit de sporen van menselijke activiteiten uit het verleden, is namelijk een eindige bron, die na verstoring verdwenen is. Door het steeds verder verstoren van de bodem, gaat steeds meer van dit archief verloren, waardoor voor nieuwe generaties dit archief uitgeput zou raken.

Het voornaamste uitgangspunt van het Verdrag van Valletta is behoud van het archeologisch erfgoed in de bodem (behoud in situ). Waar behoud niet mogelijk blijkt, moet de informatie uit het bodemarchief vóór de vernietiging worden gedocumenteerd door middel van archeologisch onderzoek (behoud ex situ). Een ander belangrijk uitgangspunt van het Verdrag van Malta is het principe dat de veroorzaker, de initiatiefnemer van bodemversturende activiteiten waarbij het bodemarchief vernietigd wordt, de kosten van het archeologisch onderzoek moet betalen. Deze twee uitgangspunten kunnen volgens het verdrag het beste worden gewaarborgd door de archeologische belangen tijdig en volwaardig in het ruimtelijke planproces op te nemen.

De uitgangspunten van het Verdrag van Malta zijn in de Nederlandse Monumentenwet 1988 en enkele andere wetten ten behoeve van de archeologische monumentenzorg van kracht geworden in september 2007. Deze wetwijzigingen worden aangehaald als Wet op de Archeologische Monumentenzorg (Wamz). In deze wet is het bestemmingsplan aangewezen als het meest geëigende instrument om het archeologisch erfgoed planologisch te beschermen en om vroegtijdig in het planproces rekening te houden met het archeologisch erfgoed.

2.2 ***Doel***

De taak om het archeologisch erfgoed van de gemeente Waterland te beschermen nemen we serieus en we willen de veelal onzichtbare en daardoor kwetsbare archeologische resten in de bodem dan ook meewegen in de belangenafwegingen die gemaakt worden in de ruimtelijke ordening van onze gemeente. De beleidsnota biedt helderheid en continuïteit voor wat betreft het archeologisch erfgoed aan zowel de beleidsmedewerkers van de gemeente als aan de bewoners en initiatiefnemers van ruimtelijke plannen in de gemeente.

De intentie van het archeologiebeleid is om op een werkbare en doelmatige manier zorg te dragen voor het bodemarchief. Het gaat ten slotte om sporen in de bodem die als gevolg van nieuwe ontwikkelingen direct verloren kunnen gaan. Het verloren gaan van deze sporen, betekent ook een verloren gaan van de informatie, als deze niet is gedocumenteerd. Daarom hanteert het gemeentebestuur in de beleidsnota en op bijgaande Beleidskaart Archeologie vrijstellingsgrenzen, die aangeven wanneer ruimtelijke plannen zijn vrijgesteld van de archeologische onderzoeksplicht. Het uitgangspunt bij het bepalen van de vrijstellingsgrenzen is om een maatschappelijk aanvaardbare balans te realiseren tussen de ruimtelijke ordening en het zorgvuldig beheer van het bodemarchief.

2.3 ***Basis voor deze beleidsnota***

De basis voor deze beleidsnota en de beleidskaart met de bijbehorende toelichting die bij deze nota behoren is gelegd door de Stichting Cultureel Erfgoed Noord-Holland. De voorliggende nota vormt een verkorte en bijgewerkte versie van de nota die eerder door de stichting is opgesteld en behandeld die onderdelen ervan die als beleid door ons worden vastgesteld.

3 Archeologie, ruimtelijke ordening en omgevingsvergunningen

3.1 *Vroegtijdig rekening houden met archeologie*

Verantwoord beheer van het eigen cultuurhistorisch erfgoed begint met het aan betrokkenen inzichtelijk maken waar en wanneer met het bodemarchief rekening dient te worden gehouden. Dit betekent dat het noodzakelijk is een aantal beleidsregels te formuleren om archeologiegevoelige gebieden in alle ruimtelijke plannen en projecten op te nemen en waar mogelijk te ontzien.

Archeologische resten kunnen zowel bekend als nog niet bekend zijn. Aangezien de resten in de ondergrond aanwezig zijn, zijn deze resten alleen bekend indien deze door eerder onderzoek zijn aangetoond of gedeeltelijk opgegraven. Er kunnen echter op nog niet onderzochte plaatsen ook nog archeologische resten in de ondergrond aanwezig zijn. Op basis van bestaande kennis en kennis over bijvoorbeeld de bodemopbouw en de ontstaansgeschiedenis van het landschap kunnen plaatsen aangewezen worden die meer of minder kansrijk zijn voor het aantreffen van archeologische waarden.

Het is noodzakelijk om zowel bekende als nog niet of weinig bekende archeologische resten een plaats te geven in het proces van ruimtelijke ordening, zodat deze vroeg in het planproces worden meegenomen. Indien archeologie (en andere cultuurhistorische waarden) vroegtijdig in het planproces wordt meegenomen en integraal onderdeel uitmaakt van de planontwikkeling, worden vertragingen en onnodige kosten voorkomen. Daarom moet archeologie al in het bestemmingsplan worden opgenomen en onderdeel uitmaken van de procedures voor omgevingsvergunningen.

3.2 *Archeologie in het bestemmingsplan*

In praktisch opzicht vraagt de Wet op de Archeologische Monumentenzorg van gemeenten dat zij in de voorbereidingsfase van een nieuw bestemmingsplan inventariserend archeologisch onderzoek laten uitvoeren en aangeven welke conclusies zij daaraan verbinden (artikel 38a, eerste lid). Hiermee wordt bereikt dat naast andere belangen, ook het archeologisch belang een volwaardige plaats krijgt in de belangenafweging voor het bestemmingsplan. Dit gemeentelijke archeologiebeleid zal dan ook zijn doorwerking vinden in de gemeentelijke bestemmingsplannen. Daarmee voldoet de gemeente aan de verplichting die in het Besluit ruimtelijke ordening is opgenomen (artikel 3.1.6, lid 2, sub a) om in het bestemmingsplan rekening te houden met archeologie.

De verwerking van het archeologische beleid kan gelijk oplopen met de actualisering van de bestemmingsplannen. Totdat de archeologische waarden in alle bestemmingsplannen zijn vastgelegd, wordt dit belang geborgd in de gemeentelijke erfgoedverordening.

3.2.1 **Beleidskaart en toelichting**

De beleidskaart archeologie (zie Bijlage 2) die bij deze nota behoort, maakt het voor alle betrokkenen inzichtelijk wanneer en waar rekening dient te worden gehouden met het bodemarchief. Daartoe is het gehele gemeentelijke grondgebied verdeeld in verschillende archeologiegebieden volgens een categorie-indeling. Deze beleidskaart is opgesteld op basis van de kennis die de afgelopen jaren is verkregen bij diverse archeologische onderzoeken en op basis van de kennis over de ontstaansgeschiedenis van het gebied. De informatie op de beleidskaart en de bijbehorende toelichting (zie bijlage 3) kan dan ook beschouwd worden als een eerste globaal archeologisch bureauonderzoek.

De beleidskaart is dekkend voor het gehele gemeentelijke grondgebied. Dit gebied is in meerdere categorieën van archeologiegebieden. De kaart in bijlage 2 toont deze indeling in de legenda. De indeling is als volgt gekozen:

Categorie	Omschrijving
Rijksbeschermd archeologisch monument	Een (eventuele) omgevingsvergunning treedt pas in werking na verlening van een monumentenvergunning door de Minister van Onderwijs, Cultuur & Wetenschappen
1	Bij alle bodemroering rekening houden met archeologie
2	Rekening houden met archeologie bij een planomvang vanaf 100 m2 en diepte van grondroerende werkzaamheden vanaf 35 centimeter
3	Rekening houden met archeologie bij een planomvang vanaf 500 m2 en diepte van grondroerende werkzaamheden vanaf 40 centimeter
4	Rekening houden met archeologie bij een planomvang vanaf 2.500 m2 en diepte van grondroerende werkzaamheden vanaf 40 centimeter
5	Rekening houden met archeologie bij een planomvang vanaf 10.000 m2 en diepte van grondroerende werkzaamheden vanaf 40 centimeter

Het rekening houden met archeologie houdt in dat onderzoek gedaan moet worden naar archeologische waarden. Dit traject start voorafgaand aan het verlenen van een vergunning en wordt afgesloten voordat de daadwerkelijke grondverstoring plaatsvindt (zie ook paragraaf 4.2).

De kaart kan bij het opstellen en het herzien van bestemmingsplannen als archeologische onderlegger dienen en geeft aan vanaf welke planomvang en vanaf welke diepte van grondroerende werkzaamheden rekening moet worden gehouden met archeologische waarden. Indien deze ondergrens bij de voorgenomen planuitvoering wordt overschreden, dan is vastgelegd dat door middel van onderzoek de archeologische waarde van het terrein in beeld gebracht moet worden.

De toelichting bij de beleidskaart beschrijft niet alleen de verwachte en bekende archeologische waarden, maar geeft ook een onderbouwing voor de gekozen ondergrenzen voor het rekening houden met archeologie. De onderbouwing voor de gekozen ondergrenzen kan overgenomen worden in de toelichting van het bestemmingsplan. In de planregels worden de ondergrenzen per categorie archeologiegebied weergegeven. De beleidskaart kan één-op-één overgenomen worden op de verbeelding van consoliderende bestemmingsplannen als dubbelbestemming 'archeologisch waardevol gebied'. Het overnemen van de beleidskaart (en toelichting) in het bestemmingsplan borgt de afweging van het archeologisch belang door bij plannen van een bepaalde omvang een nader onderzoek naar de in de bodem aanwezige of verwachte waarden te vragen. Bij bestemmingsplannen die een nieuwe ontwikkeling mogelijk maken kan de beleidskaart met toelichting de eerste basis vormen voor het nadere onderzoek, voor zover dat noodzakelijk is.

Aangezien de archeologische beleidskaart het basisinstrument vormt voor het gemeentelijk archeologiebeleid, zal de gemeente deze kaart en de toelichting daarop actualiseren, indien daartoe op grond van archeologisch onderzoek aanleiding bestaat. Dit is ook van belang in verband met de verplichte openbaarheid van de beperkingen die het archeologiebeleid voor derden met zich meebrengt.

3.3 Omgevingsvergunning

De vaststelling van het archeologisch beleid, inclusief de beleidskaart met de toelichting, leidt tot de verplichting om bij bouwplannen of andere plannen waarbij de grond wordt geroerd, rekening te houden met archeologische waarden. Dit is mogelijk gemaakt op basis van de Monumentenwet 1988 en de Wabo (artikel 2.22 lid 3 onder d Wabo jo art 5.2 Bo). Het archeologisch belang wordt op die manier meegewogen in de behandeling van een omgevingsvergunning en/of een ontheffing van het bestemmingsplan. Aan de omgevingsvergunning of de ontheffing kan de voorwaarde verbonden worden dat een rapport

wordt overgelegd, waarin de archeologische waarde van het terrein dat door de aanvraag wordt verstoord, in voldoende mate wordt vastgesteld. Een dergelijke rapportage moet gebaseerd zijn op een archeologisch vooronderzoek.

De planregels (en verbeelding) van het bestemmingsplan geven aan bij welke omgevingsvergunningen het noodzakelijk is een archeologisch rapport te overleggen. Daarvoor zijn de planomvang en de diepte van grondroerende werkzaamheden van belang (zie ook paragraaf 3.2.1). De planregels behandelen ook de procedurele kant. De Wabo geldt hier als instrument om de indieningsvereisten verder te onderbouwen.

3.3.1 Welstands- en monumentencommissie

Het is van belang dat ook in de CSDB (Commissie Stads- en Dorpsbeheer¹) rekening gehouden wordt met de archeologische waarden in het gemeentelijk grondgebied. Bij (restauratie-)werkzaamheden aan bouwkundige monumenten moet rekening worden gehouden met de mogelijk aanwezige archeologische waarden. Daartoe kan in eerste instantie kennis uit deze beleidsnota worden gebruikt.

3.4 Erfgoedverordening

Zolang het archeologiebeleid nog niet in alle bestemmingsplannen is opgenomen, zijn de essentiële aspecten, inclusief de beleidskaart archeologie en de daarbij behorende toelichting in de erfgoedverordening opgenomen. Deze bevoegdheid heeft de gemeente op grond van de Monumentenwet 1988.

3.5 Slopen: omgevingsvergunning en bouwverordening

Achter een relatief jonge gevel van een gebouw kunnen incidenteel bouwresten schuilgaan die eeuwen ouder zijn dan op grond van de buitenkant van het gebouw verondersteld zou kunnen worden. Het bestuderen daarvan is het werkterrein van de bouwhistoricus. Dergelijke bouwresten bevatten vaak veel informatie over de architectuur- en bouwhistorie van het bouwwerk, maar zijn zelden op de monumentenlijst geplaatst, waardoor zij het gevaar lopen ongezien te verdwijnen. Daarnaast kunnen onder de bestaande bebouwing in vooral historische kernen archeologische waarden verborgen liggen.

Een vergunning om een pand te slopen, maakt ook onderdeel uit van de omgevingsvergunning. Voor dit onderdeel van de omgevingsvergunning is het procedurele aspect geregeld in de Wabo. In de bouwverordening is geregeld voor welke werkzaamheden een dergelijke vergunning aangevraagd moet worden en op welke gronden de vergunning moet en kan worden geweigerd². De bouwverordening wordt zodanig aangepast dat voorschriften aan de omgevingsvergunning voor sloop verbonden kunnen worden ter bescherming van de archeologische waarden. Dit houdt in dat mogelijk een bouwhistorisch onderzoek wordt voorgeschreven of dat voorafgaand aan sloop onder het maaiveld een archeologisch onderzoek dient te worden uitgevoerd.

3.6 Beschermd archeologische monumenten

De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed is namens de Minister van OC&W bevoegd een terrein of landschapselement van archeologische waarde als beschermd monument in de zin van de Monumentenwet 1988 aan te wijzen. Alle archeologische monumenten die zijn aangewezen als beschermd rijksmonument, worden ingeschreven in het Monumentenregister dat per gemeente wordt bijgehouden. De gemeente Waterland kent een drietal archeologische monumenten die van rijkswege zijn beschermd, dit zijn drie woonterpen op Marken (de Jan Reynsewerf, de Noorderwerf en de Remmitswerf).

¹ Dit is de gecombineerde welstands- en monumentencommissie, die de welstandstoets voor beschermde stads- en dorpsgezichten uitvoert en monumentaanvragen toetst.

² De weigeringsgronden worden voor het slopen op basis van ruimtelijke plannen geregeld in de Wro en voor beschermde stads- en dorpsgezichten in artikel 37 van de Monumentenwet.

Het is verboden archeologische rijksmonumenten te beschadigen of te vernielen. In principe geldt een bouwverbod voor de drie archeologische rijksmonumenten. Dit bouwverbod kan in de toekomst ook voor andere terreinen door de gemeente van toepassing worden verklaard. Het bouwverbod dat nu voor de archeologische rijksmonumenten geldt betekent niet dat de eigenaar er niets aan mag veranderen. Voor ingrepen die van invloed zijn op het monument is een monumentenvergunning nodig. Voor aanvragen inzake archeologische rijksmonumenten is de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed het bevoegd gezag, in plaats van de gemeente. Deze monumentenvergunning van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed wordt los van een eventuele omgevingsvergunning afgegeven. De erfgoedverordening biedt de mogelijkheid om in de toekomst ook gemeentelijke archeologische monumenten aan te wijzen. Met het oog op volledigheid van informatie zal de gemeente de wettelijk en bij verordening beschermde terreinen wel als zodanig op de verbeelding van het bestemmingsplan aanduiden. De aanduiding van deze terreinen komt de kenbaarheid van het monument ten goede.

4 Financiële en organisatorische consequenties

Nu de gemeente een belangrijke verantwoordelijkheid draagt voor het archeologische erfgoed, heeft dit ook consequenties voor werkprocessen en taken binnen de gemeente. Aangezien het zwaartepunt van de archeologische monumentenzorg gekoppeld is aan het ruimtelijke ordeningstraject en ook de beleidsmedewerker monumentenzorg aan deze afdeling verbonden is, ligt het zwaartepunt van de uitvoering van het beleid bij deze afdeling.

4.1 *Kwaliteitsborging*

In de zorg voor het archeologische erfgoed is kwaliteitsborging geregeld door de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA), die is opgesteld door de rijksoverheid samen met de beroepsgroep van archeologen. In de KNA worden niet zozeer inhoudelijke eisen gesteld, maar wordt omschreven welke handelingen ('processtappen') tenminste moeten worden uitgevoerd om van basiskwaliteit voor het archeologisch onderzoek te kunnen spreken. Er bestaat een certificeringssysteem voor archeologen en archeologische bedrijven om de kwaliteit te borgen. Gecertificeerde bedrijven werken volgens de standaarden die zijn uitgewerkt in de KNA. In het kader van vergunningverleningen waarbij archeologische belangen in het geding zijn, wint het bestuur indien noodzakelijk deskundig advies in van een senior archeoloog conform de eisen van de KNA.

4.2 *Archeologisch onderzoekstraject*

Ten behoeve van de bestemmingsplannen wordt een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd, dat aansluit bij het abstractieniveau van het bestemmingsplan. Dit is voldoende om in het bestemmingsplan aan te kunnen geven welke dubbelbestemming ten aanzien van archeologie er geldt voor het gebied (/de gebieden) in het bestemmingsplan. De beleidskaart met toelichting die behoort bij deze nota is een dergelijk bureauonderzoek dat voor dit doel gebruikt kan worden.

Bij het afgeven van omgevingsvergunningen wordt meer concreet gekeken naar de archeologische waarden, omdat na het afgeven van een dergelijke vergunning in de grond feitelijk geroerd kan worden. Het rekening houden met archeologie is erop gericht de archeologische waarden niet verloren te laten gaan. Bij de afwegingen in het kader van het afgeven van een omgevingsvergunning wordt daarom in meerdere fasen onderzoek gedaan naar de archeologische waarden en wordt vastgesteld of deze waarden door de nieuwe ontwikkeling mogelijk worden aangetast. Na iedere fase van onderzoek wordt besloten of nader onderzoek noodzakelijk is. Een dergelijk besluit wordt een selectiebesluit genoemd. Als geen nader onderzoek noodzakelijk wordt geacht, kan (in uitzonderlijke gevallen) alsnog tijdens graafwerkzaamheden blijken, dat zich archeologische resten in de bodem bevinden. Deze zogenaamde toevondsten moeten gemeld worden aan de Minister van OC&W. Deze beslist over de vervolgstappen die dan noodzakelijk zijn.

4.2.1 *Archeologisch vooronderzoek*

Het archeologisch vooronderzoek bestaat in ieder geval uit een archeologisch bureauonderzoek en wordt (vaak) gecombineerd met een inventariserend veldonderzoek, bestaande uit grondboringen. Op basis van dit onderzoek wordt een gespecificeerde archeologische verwachting opgesteld. Deze gespecificeerde archeologische verwachting geeft aan of archeologische resten in de bodem verwacht worden die door de plannen mogelijk verstoord zouden kunnen worden en zo ja, welke resten verwacht worden en waar deze zich naar verwachting (globaal) zullen bevinden.

Als geen archeologische waarden verwacht worden die mogelijk verstoord worden, wordt het archeologisch onderzoek hier afgesloten. De goedkeuring van het bureauonderzoek door de gemeente is in dat geval tevens het besluit om geen nader archeologisch onderzoek verplicht te

stellen. Als wel archeologische waarden verwacht worden, wordt de volgende fase van het archeologisch onderzoek ingezet.

4.2.2 Archeologisch vervolgonderzoek

Als is vastgesteld dat naar verwachting archeologische waarden aanwezig zijn die door de voorgenomen plannen mogelijk aangetast zullen worden, zal een vervolgonderzoek worden uitgevoerd waarmee de archeologische waarden nader worden vastgesteld en geselecteerd.

Voor deze onderzoeksfase moet allereerst een Programma van Eisen worden (PvE) opgesteld, dat moet worden goedgekeurd door het college van burgemeester en wethouders. Volgens de KNA moet dit PvE opgesteld door een senior archeoloog die het veldonderzoek niet zelf uitvoert of voorafgaand aan de goedkeuring door het college van burgemeester en wethouders worden getoetst door een onafhankelijk senior archeoloog.

Na goedkeuring van het PvE zal de uitvoerder van het archeologische veldonderzoek veelal nog een Plan van Aanpak (PvA) opstellen, dat zij zullen gebruiken voor de uitvoering van het veldonderzoek. Wij willen het PvA voorafgaand aan het uit te voeren archeologisch onderzoek ontvangen in verband met onze rol als bevoegd gezag. Het bedrijf dat het veldonderzoek, dat veelal uit proefsleuven bestaat, uitvoert, maakt hiervan een rapportage dat ter goedkeuring aan de gemeente wordt aangeboden. Bij de uitvoering van het veldonderzoek kan blijken dat geen (nadere) archeologische vondsten zijn gedaan of dat in het terrein wel nog archeologische resten te verwachten zijn. In het eerste geval zal het archeologisch onderzoekstraject hier afgesloten worden met de goedkeuring van de archeologische rapportage door de gemeente. Indien wel archeologische vondsten aanwezig zijn, zal besloten moeten worden op welke wijze deze vondsten geborgd zullen worden.

4.2.3 Veiligstellen van archeologische vondsten

Aangezien uitgangspunt is dat archeologische vondsten bewaard moeten blijven, zal bij het aantreffen van archeologische waarden moeten worden bekeken op welke wijze deze waarden veiliggesteld moeten worden. In eerste instantie geldt de wens om vondsten in situ te behouden, dus in de ondergrond op de plaats waar deze zijn aangetroffen. Dit betekent dat in eerste instantie gekeken moet worden naar de mogelijkheid om de plannen zodanig aan te passen dat de archeologische waarden in de bodem ontzien worden. Hierbij kan ervoor gekozen worden de plannen niet op de voorgestelde locatie te laten uitvoeren, maar een andere locatie voor de ontwikkeling aan te wijzen. Eventueel kan het terrein dan ook voorgedragen worden om als beschermd archeologisch monument aangewezen te worden. Zowel gemeente, provincie als rijk kunnen de aanwijzing tot beschermd archeologisch monument initiëren.

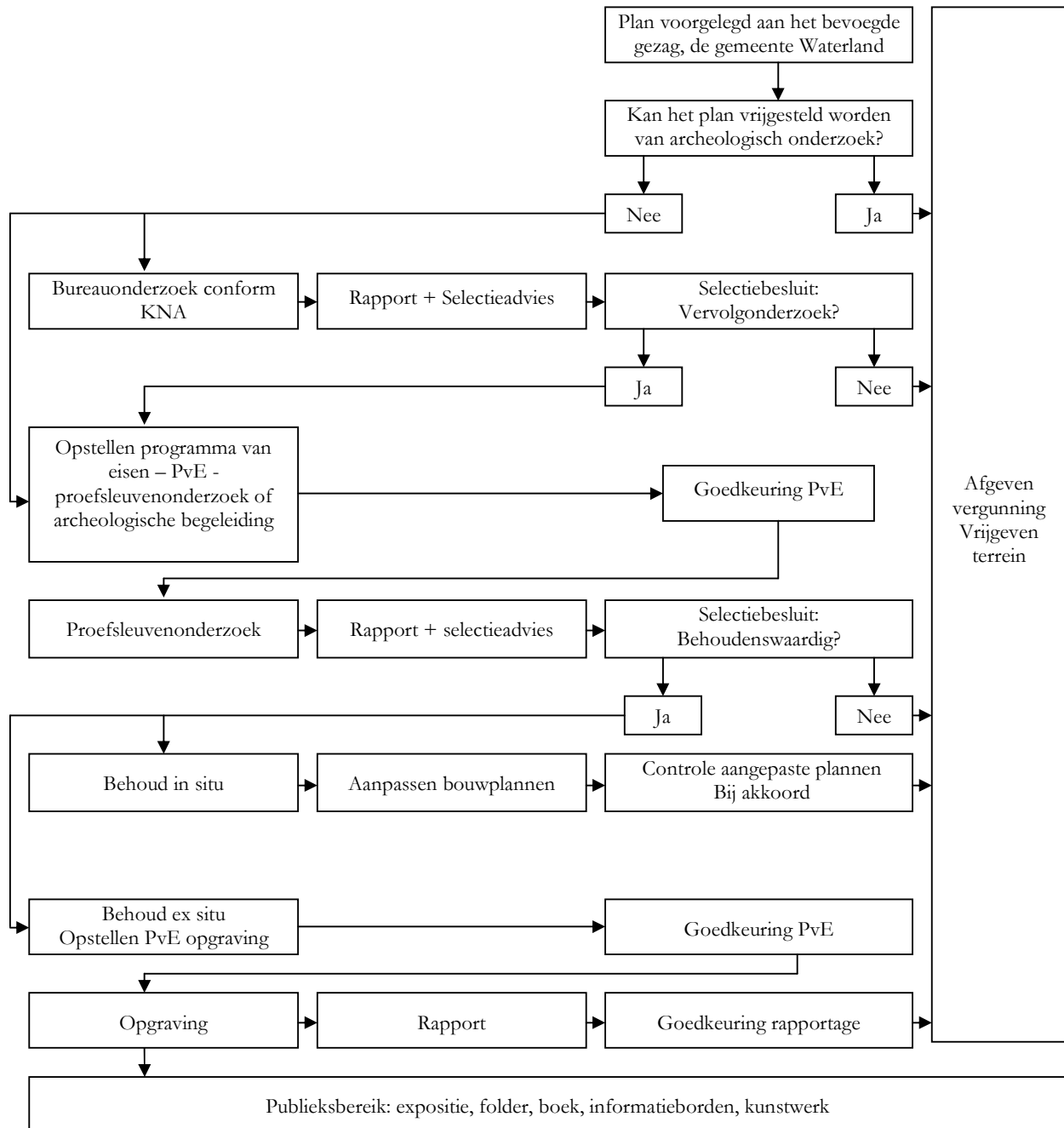
Een andere mogelijkheid om de archeologische waarden in de grond te behouden is door de plannen wel op hetzelfde terrein te laten plaatsvinden, maar daarbij de archeologisch waardevolle delen te ontzien, bijvoorbeeld door met bouwvlakken te schuiven, of op een archeologievriendelijke manier te bouwen.

Of het in situ bewaren van de archeologische waarden tot de mogelijkheden behoort, kan van geval tot geval verschillen en is onder andere afhankelijk van de omvang van de aangetroffen archeologische waarden, de omvang van de ingreep waarvoor een omgevingsvergunning is aangevraagd en de mogelijkheden om de plannen aan te passen. Om deze zaken af te wegen wordt een belangen afweging gemaakt tussen de verschillende belangen die in het kader van het plan spelen.

Indien het niet mogelijk is de vondsten in situ te behouden, zullen vondsten ex situ behouden moeten worden. Hiertoe zullen de archeologische waarden (gedeeltelijk) opgegraven moeten worden of zal de uitvoering van de grondroerende werkzaamheden archeologisch begeleid moeten worden. De keuze voor één van beide vormen is wederom afhankelijk van de aangetroffen archeologische waarden en de werkzaamheden die ondergronds uitgevoerd zullen

worden. Na afloop van de opgraving of de archeologische begeleiding worden de vondsten gedeponereerd in het Provinciaal Depot voor Bodemvondsten van de provincie Noord-Holland en zullen de aangetroffen resten worden beschreven in een archeologische rapportage³.

De onderdelen van het archeologisch onderzoekstraject die hierboven beschreven zijn, kunnen als volgt schematisch weergegeven worden:

Figuur 1: schematisch overzicht van het archeologische onderzoekstraject (Bron: archeologische nota gemeente Veldhoven).

³ De aangetroffen archeologische vondsten kunnen ook in de gemeente tentoongesteld worden. Hierover kunnen afspraken gemaakt worden met het Provinciaal Depot voor Bodemvondsten.

4.3 Rollen bij archeologisch onderzoek

Bij de uitvoering van een archeologisch onderzoek zijn over het algemeen drie partijen actief, namelijk de initiatiefnemer, het archeologisch onderzoeksbedrijf en het bevoegd gezag (veelal de gemeente). Iedere partij heeft eigen verantwoordelijkheden en hun gezamenlijke activiteiten leiden tot de bescherming van de archeologische waarden.

4.3.1 Initiatiefnemer

De initiatiefnemer kan een particuliere partij zijn, maar ook de gemeente kan voor archeologisch onderzoek opdrachtgever zijn. De initiatiefnemer is verplicht om rekening te houden met archeologie en het voorgeschreven traject van onderzoeken en veiligstelling van archeologische vondsten te volgen. De initiatiefnemer geeft daarvoor opdracht voor de verschillende onderzoeken en is daarvoor financieel verantwoordelijk.

Indien de gemeente initiatiefnemer is, wordt deze rol vervuld door degene die het plan waarvoor het archeologisch onderzoek moet worden uitgevoerd trekt.

4.3.2 Bevoegd gezag

In (vrijwel) alle gevallen treedt de gemeente op als bevoegd gezag. Dit betekent dat de gemeente rapportages moet goedkeuren en besluiten moet nemen over de wijze waarop met archeologie moet worden omgegaan per ruimtelijke ontwikkeling. De gemeente zet hiermee de lijnen uit waarlangs het archeologisch onderzoek moet worden uitgevoerd en neemt de besluiten over de vervolgstappen. Ten behoeve van de ambtelijke ondersteuning zal de beleidsmedewerker monumentenzorg het aanspreekpunt zijn voor de archeologische monumentenzorg. De taken op het gebied van archeologie passen het beste bij de taakomschrijving van deze functie.

Door middel van de vermelding op de archeologische beleidskaart zet de gemeente de eerste lijnen uit met betrekking tot de verplichting van het uitvoeren van archeologisch onderzoek. Op de beleidskaart (op te nemen in de bestemmingsplannen) wordt aangegeven bij welke planomvang en diepte van grondroerende werkzaamheden rekening gehouden moet worden met archeologische waarden.

Het bevoegd gezag geeft de lijnen aan voor het archeologisch onderzoek aan de initiatiefnemer, die aan de hand daarvan opdracht kan geven aan een archeologisch bedrijf om onderzoek uit te voeren. Daarbij vloeit elke vervolgstap op logische wijze voort uit de voorgaande stap. Voor de stappen waarvoor dit voorgeschreven is door de KNA, laat de gemeente zich adviseren door een onafhankelijk senior archeoloog.

Het besluit dat het bevoegd gezag neemt naar aanleiding van het archeologische onderzoek over de verdere omgang met de archeologische waarden wordt wel een selectiebesluit genoemd. Dit besluit wordt gebaseerd op het selectieadvies dat het archeologisch onderzoeksbedrijf afgeeft in de rapportage over het uitgevoerde onderzoek. Dit zogenaamde selectiebesluit moet gekoppeld worden aan het besluit over de aangevraagde (omgevings)vergunning in de vorm van de onderbouwing voor verlening of weigering van de vergunning of als voorschriften gekoppeld aan die vergunning.

4.3.3 Archeologisch onderzoeksbedrijf

Het in te schakelen archeologisch onderzoeksbedrijf dient een gecertificeerd bedrijf te zijn. Daarmee kan gewaarborgd worden dat het onderzoek volgens de KNA-richtlijnen wordt uitgevoerd. Het onderzoeksbedrijf treedt op als adviseur naar zowel de initiatiefnemer als het bevoegd gezag. Zij krijgen opdracht van de initiatiefnemer en leveren de rapportages aan, aan de opdrachtgever en het bevoegd gezag om de besluitvorming rond de archeologische waarden te onderbouwen.

4.4 Financiële consequenties

4.4.1 Bestuurslasten en projectkosten

Aangezien de gemeente als bevoegd gezag moet optreden, zal een aantal taken uitgevoerd moeten worden door de gemeentelijke organisatie. Hiervoor stelt de rijksoverheid sinds 2007 jaarlijks via de algemene bestuurslastenvergoeding aan gemeenten een vergoeding beschikbaar. Dit betreft een niet geoormerkte vergoeding.

De kosten voor het archeologisch onderzoek dat gekoppeld is aan projecten moet door de initiatiefnemer worden gedragen. Bij particuliere opdrachtgevers betekent dit dat zij de kosten voor het archeologisch onderzoek moeten dragen en bij een ontwikkeling door de gemeente moeten de kosten voor het archeologisch onderzoek worden meegenomen in het projectbudget. Het dragen van de kosten voor de archeologische onderzoeken door de initiatiefnemer wordt ook wel het veroorzakersprincipe genoemd (de veroorzaker betaalt).

De projectkosten voor archeologisch onderzoek bestaan uit de kosten die gemaakt moeten worden voor het uitvoeren van de archeologische onderzoeken, het opstellen van de PvE's en de kosten voor het eventueel toetsen van deze PvE's. Het toetsen van een PvE is niet noodzakelijk indien deze wordt opgesteld door een ander bedrijf dan het bedrijf dat het archeologische veldonderzoek uitvoert. In dat geval kan het PvE ook dienen om een offerteuitvraag te doen bij verschillende onderzoeksbureaus, die een vergelijkbare offerte kunnen uitbrengen op basis van het PvE.

4.4.2 Grondexploitatie

In de "Grondexploitatiewet" worden kosten van archeologisch onderzoek op de zogenaamde 'kostensoortenlijst' gezet. Dit betekent dat deze kosten kunnen worden meegenomen in de exploitatie en dat kostenverhaal op initiatiefnemers van nieuwe ontwikkelingen eenvoudiger is. Deze kosten drukken dan op het bestemmingsplan- of projectgebied en worden volgens een bepaalde methodiek omgeslagen en in rekening gebracht. In principe worden private overeenkomsten gesloten ten aanzien van de grondexploitatie. Indien de gemeente niet in staat is een dergelijke private overeenkomst met alle partijen af te sluiten, is de gemeente verplicht de kosten publiekrechtelijk te verhalen. Dit publiekrechtelijke instrument geldt eigenlijk als 'stok achter de deur'. Dit houdt in dat publiekrechtelijk kostenverhaal alleen nodig is als niet anderszins (via overeenkomst) is veilig gesteld dat kostenverhaal zal plaatsvinden.

4.4.3 Excessieve kosten

Bij strikte toepassing van het veroorzakersprincipe kan de realisatie van een project in gevaar komen door de mogelijke hoogte van de archeologiekosten. Bij grote projecten zullen de kosten voor archeologie naar verhouding niet snel worden ervaren als excessief, omdat het benodigd budget voor de realisatie groot is. De kosten voor archeologie zullen dan niet snel een groot gedeelte van de totale realisatiekosten omvatten. Bij een kleine ontwikkeling kan dit anders zijn. Omdat de stichtingskosten in dat geval veel lager zijn, kan het aandeel archeologisch onderzoek eerder als te groot voor de ontwikkeling worden ervaren. In een dergelijke situatie is het niet reëel dat alle kosten volledig ten laste komen van de veroorzaker.

De gemeente is op basis van het Besluit archeologische monumentenzorg (Bamz) verplicht om de kosten voor archeologie van de veroorzaker gedeeltelijk te compenseren (drempelbijdrage). Hiervoor wordt een bedrag per inwoner van de gemeente⁴ als vergoeding vanuit de gemeente verplicht gesteld. De kosten voor het archeologisch onderzoek worden dan gedragen door de verstoorder (verstoordersdeel) en de gemeente (drempelbijdrage). Indien het verstoordersdeel, dat door de gemeente is vastgesteld als redelijk, samen met de drempelbijdrage de kosten voor het archeologisch onderzoek niet dekken kan door de gemeente een aanvraag voor een specifieke uitkering voor excessieve kosten bij de Minister (OC&W) worden ingediend. De Minister besluit

⁴ Er wordt gerekend met het inwoneraantal op 1 januari van het jaar waarin de aanvraag is ingediend.

in dat geval of door het rijk een dergelijke specifieke uitkering wordt verleend. Daarbij kan de Minister overigens besluiten dat het door de gemeente vastgestelde verstoordersdeel te laag is vastgesteld, waardoor de specifieke uitkering lager wordt vastgesteld dan aangevraagd.

Wanneer kosten als excessief worden beschouwd zal per ontwikkeling door het college van burgemeester en wethouders worden vastgesteld. Er zijn geen richtlijnen gegeven voor het vaststellen van de hoogte van een redelijk verstoordersdeel.

5 Communicatie en draagvlak

Archeologie is een dankbaar onderwerp voor zowel erfgoededucatie als -participatie, omdat het veelal tot de verbeelding spreekt. Het gaat ten slotte om de voorouders die op dezelfde grond woonden als de huidige bewoners van het gemeentelijke grondgebied.

Erfgoededucatie is een onderwerp dat binnen het curriculum van het onderwijs opgepakt kan worden. Voor erfgoedparticipatie, dat voornamelijk gericht is op de volwassen bevolking, kan gedacht worden aan cultuurhistorische routes of publicaties over archeologie (en andere cultuurhistorische onderwerpen). Hierin spelen de historische verenigingen binnen de gemeente Waterland veelal al een belangrijke rol. De gemeente wil hierin voor de historische verenigingen een klankbord zijn voor activiteiten op dit vlak.

Er zijn veel groepen toeristen die de gemeente bezoeken, onder andere vanwege de beschermde stads- en dorpsgezichten en de bijzondere houten woningen in de gemeente. Deze groepen kunnen ook bekend gemaakt worden met de archeologische geschiedenis van de gemeente. Hiervoor kan de toeristische sector gebruik maken van de kennis uit de toelichting bij de beleidskaart bij deze nota en van andere kennis opgedaan met archeologisch onderzoek.

De gemeente communiceert het te volgen beleid via de website. Deze nota is ook te raadplegen op het gemeentekantoor. Ook de beleidskaart met de bijbehorende toelichting wordt gepubliceerd. Dit is ook verplicht in het kader van de Wet kenbaarheid publiekrechtelijke beperkingen (Wkpb). Voor nadere (algemene) informatie over het archeologische beleid is de beleidsmedewerker monumentenzorg het eerste aanspreekpunt.

Bijlage 1: Verklarende woordenlijst

Archeologisch depot voor bodemvondsten

Bewaarplaats van archeologische vondsten en bijbehorende documentatie uit opgravingen. Elke provincie heeft een depot. Andere deponhouders zijn de RACM en het Rijksmuseum van Oudheden.

Archeologisch monument

Terrein van algemeen belang wegens aanwezigheid van tenminste vijftig jaar oude zaken die relevant zijn wegens schoonheid, wetenschappelijke betekenis of cultuurhistorische waarde.

Archeologische begeleiding

De registratie van vondst- en spoorgegevens van een vindplaats, zonder dat daarbij sprake is van het aanleggen van sleuven of putten. Archeologische begeleiding wordt uitgevoerd tijdens bodemversturende activiteiten die om niet-archeologische redenen plaatsvinden en waar gegronde redenen zijn om aan te nemen dat archeologische waarden aanwezig zouden kunnen zijn.

Archeologische monumentenzorg

Beleid gericht op het behoud van archeologische informatie. En in het bijzonder van archeologische vindplaatsen.

Archis

Nationaal archeologisch informatiesysteem. Dit systeem wordt onderhouden door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

Behoud in situ

Behoud van archeologische resten op exact de plaats waar de laatste gebruiker het heeft gedeponneerd, weggegooid of verloren.

Bevoegd gezag

De overheid (in dit geval de gemeente Waterland) die het selectiebesluit neemt, het Programma van Eisen goedkeurt en rapporten beoordeelt.

Bureau-onderzoek

Het verwerven van informatie, aan de hand van bestaande bronnen, over bekende of verwachte archeologische waarden binnen een onderzoeksgebied, omvattende de aan- of afwezigheid, de aard en de omvang, de datering, gaafheid en conservering en de relatieve kwaliteit daarvan. Bij een bureauonderzoek wordt ook gekeken naar bronnen die informatie geven over eventuele verstoringen op het terrein zoals bouwdoSSIers en ontgrondingsgegevens.

Excessieve kosten

Kosten voor archeologisch onderzoek in het kader van bouw- en inrichtingsprojecten die zodanig hoog zijn dat de projectrealisatie in gevaar komt.

Indicatieve kaart archeologische waarde (IKAW)

Door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (voorheen ROB) gemaakte kaart van Nederland met daarop gebieden van hoge, middelhoge en lage archeologische verwachtingswaarde.

Opgraving

De ontsluiting van een vindplaats met als doel de informatie te verzamelen en vast te leggen die nodig is voor het beantwoorden van de in het Programma van Eisen verwoorde onderzoeksvra(a)g(en) en het behalen van de onderzoeksdoelstellingen.

Proefsleuvenonderzoek (officieel inventariserend veldonderzoek door middel van proefsleuven)

Opgraving van beperkte omvang op één of meerdere locaties binnen een vindplaats dan wel in de vorm van één of meerdere sleuven om nadere gegevens te verzamelen over aard, omvang, diepteligging, e.d. van grondsporen waarbij de grondsporen zo veel mogelijk intact worden gelaten. Het onderzoeksrapport bevat een waardering van de aangetroffen archeologische resten alsmede een selectie-advies.

Programma van Eisen (PvE)

Door een blijkens het beroepsregister daartoe gekwalificeerd archeoloog opgestelde kennisgeving van het bevoegd gezag aan de initiatiefnemer en eventueel de beoogde uitvoerder, gebaseerd op het selectiebesluit. In het PvE wordt vastgelegd waaraan archeologische veldprojecten moeten voldoen. De formulering van de inhoudelijke vraagstelling (wat er moet gebeuren) en aanwijzingen voor de praktische uitvoering (hoe het moet gebeuren). Het opstellen en het uitvoeren van het PvE mag niet in één hand belegd zijn, tenzij het PvE is goedgekeurd door een onafhankelijk senior archeoloog namens het bevoegd gezag. Het PvE geeft de probleem- en doelstelling van de te verrichten werkzaamheden van de vindplaats en formuleert de daaruit af te leiden eisen met betrekking tot het uit te voeren werk.

Nadat het PvE is opgesteld kan het zijn dat nieuwe feiten en gewijzigde inzichten leiden tot een wijziging van de onderzoeksopzet (incl. uitwerking, conservering). Dit kan het geval zijn tijdens en na afronding van het veldwerk. Voor dergelijke beslissingen is akkoord nodig van het bevoegd gezag die het PvE heeft vastgesteld.

Selectie-advies

Schriftelijk advies aan het bevoegd gezag. Hierin wordt geadviseerd over de behoudenswaardigheid van één of meer vindplaatsen aan de hand van de opgestelde waardering en criteria die gesteld zijn in het archeologische beleid van de betrokken overheid.

Selectiebesluit

Een gemotiveerd besluit van het bevoegd gezag tot het al dan niet behouden van een bepaalde archeologische waarde. Het besluit leidt tot het al dan niet, of onder voorwaarden, verlenen van een vergunning.

Senior archeoloog

Archeoloog die conform de criteria van de SIKB voldoet aan de opleidings- en deskundigheidseisen om gemeentes te adviseren inzake het verlenen van sloop-, bouw- en aanlegvergunningen, regietaklen uit te voeren en de archeologische informatievoorziening te beheren.

Verdrag van Malta

Europees verdrag uit 1992 inzake de bescherming van het archeologisch erfgoed. Bij Rijkswet in 1998 goedgekeurd voor het hele Koninkrijk.